

לסיכומו של מפעל ההעפלה

בפרשת "יציאת אירופה תש"ז" מרר

כזים — כבנקודת מוקד — עיקרי התכנים ועמוקי הגילויים של שלשלת קורות ההעפלה לארץ. ואין כוונתי רק לחוליות האחרונות של ההעפלה ההמונית, המונה שנותיה מימי אניתי-המעפילים, "ולוס" (יולי 1934); ולא רק לכל החוליות הקודמות של ההעפלה החובבי-ציונית והציונית הפותחת בעלית ביל"ו (1882) — כי אם אולי לכל זרמי ההעפלה הגדולים והמצומצמים, לכל נסיונות ההעפלה הקבוצית והאישית, לכל מפעלי ההעפלה המוצ'חים והכושלים, מיום גלותנו מעל אדמתנו.

ההיסטוריה של ההעפלה הגיעה — במובן מסוים — לחתימתה עם יסוד מדינת ישראל באמצע מאי 1948, ועם עלייתם של אחרוני העצורים בקפריסין לרציף הנמל בחיפה (בסוף ינואר 1949). הגיע אולי הזמן לנסיון להקיף ולסכם את תהליך ההעפלה מכל בחינותיו.

ואולם, אין כוונתי ואין ביכולתי לנסות להקיף ולמצות את כל המסכת הכבירה הזאת. כוונתי רק להעיר מספר הערות על מקומה של פרשת "יציאת אירופה תש"ז" במפעל ההעפלה של התקופה האחרונה ועל מקומה של ההעפלה במלחמת חירותנו.

אמרתי ודייקתי באמרי, שרק במובן מסוים הגיעה ההעפלה לסיימה. כי שנים הם המכשולים היסודיים שההעפלה נועדה להתגבר עליהם: א. איסור הכניסה ארצה; ב. איסור היציאה החפזית מארצות הגולה וההגבלות והאיסורים על דרכי המסע לארץ. ואם המכשול הראשון הוסר עם סילוקו של השלטון הנאצי והאויב מן הארץ ויסודה של עצמאותנו המדינית — הנה טרם הוסר המכשול השני לגבי ארצות ערב והאיסלאם ולגבי מדינות אירופיות שונות. — ומי יודע מתי יוסר. וכל זמן שלא יוסר המכשול השני, עדיין לא סיים מפעל ההעפלה את תפקידו. ועוד נתפנו לו עלי-לות, אם בשטח המאבק המדיני ואם בשטח המאבק הישיר, בדרך ההעפלה במובנה הטכני הפשוט של המלה. כמובן, בתנאים חדשים, כשלימינה מדינת ישראל העצמאית עם כל היכולת הגלומה בה.

בזה ניתן לקרוא "מערכות" המבוא המסכם, הפותח את הספר "הספינה שנצחה" — קורות מלחמתה של "יציאת אירופה תש"ז".

המבוא מלווה דברי הקדשה אלה:

דברי הסיכום הללו רשמתי לזכר שלושת בני קבוצת כנרת הצעירים והעזים: גור בני ושני חבריו כאחים לו דן וזמיר. שלשטם כאחד נפלו במערכה הכבדה על חירותנו: גור בקרב על סגירת דן וזמיר — בקרבות עמק הירדן. והמערכה טרם נחתמה.

ההעפלה ועליה, אם יבוא יום וההיסטוריון יסקור את שתי הפרשיות האלה, אין זה לגמרי מן הנמנע שיבוא לכלל מסקנה, כי במשך כל ימי גלותנו ושלטון הזרים בארצנו, היתה ההעפלה דרך-המלך של הנהירה היהודית, ארצה, ורק בתקופות מסוימות (בהפסקות אפיוזדות), הצליחו היהודים להשיג מאת השליטים רשות ליגאלית או ליגאלית-למחצה — לעלות לארצם. אפיוזדה כזאת היתה (מבחינה היסטורית) גם כל העליה הסרטיפיקטית בתקופת הכיבוש הבריטי, יותר מזאת, רק בכוח לחצו המתמיד של זרם ההעפלה, ולעתים בכוח המחץ שלו — הושגו מדי פעם אותם ויתורים ונסיגות מצד השליטים הזרים. שאפשרו את הכניסה הליגאלית למולדת.

לנהר זורם נמשלה ההעפלה היהודית, אם נסתם האפיק — יפרץ הנהר בערוץ או בערוצים אחרים. פעמים שטף הזרם אדיר אחד, פעמים נתפצל לזרמים וזרמי זרמים. תקופות — בזרמים גלויים לעין, תקופות — בזרמים סמויים תת-קרקעיים, תקופות — גם כך וגם אחרת. פעמים נפסק הזרם ואולם רק לזמן-מה, עד שלחץ המים הנקורים יפרוץ לו מחדש את דרכו הישנה או החדשה.

היסוד העמוק ביותר של ההעפלה הוא היותה נעוצה בעיקרה בצרכים הפנימיים — בחוקים הפנימיים של היותה היהודית, הנסיבות החיצוניות עלולות רק לסייע או לעכב. ההעפלה היא אולי אחת ההוכחות הניצחות, שחוקים פנימיים כאלה אכן קיימים — אם למרות כל הכוחות הקמים עליה במשך אלפי שנים, חיה וקיימת ומנצחת לעינינו ההעפלה היהודית.

הכרת היסוד של המעפיל היהודי היא זכותו הבלתי מעורערת לעלות למולדתו, זכות שאינה טעונה שום אישור ושום הסכמה משום גורם זר, מדיני או בין-לאומי. המעפיל רואה כל גורם מונע ומעכב כבלתי-חוקי, כגזירה של גויים, או כמעשה-בגידה והכשלה של מרשיעי-הברית.

אין לה להעפלה שום מניעים יסודיים אחרים

מחוץ לכמיתה היתודית לארץ, לכחה המושך של המולדת וזכותה הרוחה של הגולה.

כשאני חושב לפרקים מדוע עוררה ההעפלה את המת האויבים האנגלים כאשר עוררה; מדוע, בעצם, ריכוז אמצעים וכוחות כה עצומים למלחמה נגדה — הנני סבור כי חשו ("ובצדק") שבפעולה הצנועה וההצמחונית הזאת, נעוץ המרד היהודי העמוק ביותר נגד תלותנו במשטר זר, בעוצה התגרות ישירה ובלתי נרתעת בחוקי השליטים הזרים, בעוצה התקלטות בסמכותם ובגזרותיהם, והוכחה ניצחת שהיהודים — אכן — אחת החליטו ליטול גורלם בידי עצמם. זוהי אולי הסיבה שאפילו "ידידים" מסוג מסוים "יצאו מכליהם" — לא יכלו "לעכל" את התנועה המרגיזה, המתגרה והבלתי נרתעת הזאת. תנועה, שאין להתגבר עליה בשום איומים ובשום אמצעי לחץ ומלחמה פיסיית, תנועה, שלאחר כל מכה שמנחיתים עליה וכל מפלה שמנחיתים לה, היא מרימה שוב את ראשה וממשיכה.

ואין זאת אומרת, שההעפלה לא מצאה לה ידידים נאמנים בקרב אומות העולם; אדרבא — דוקא אופיה המיוחד קנה לה ידידים ותומכים נלהבים ונאמנים, גלויים ונסתרים בחוגים שונים, כמעט בכל הארצות שבהן פעלה; ידידים, שעמדו לה בזמנים רעים עד מאד; ידידים, שפילסו לה דרכים וקשרו קשרים מועילים, וחיו בכל מהותם את חייה. אותם מצאה ההעפלה בקרב שוחרי החירות האמתיים שבכל האומות.

ההעפלה היהודית היא אחת הצורות העיקריות והמקוריות ביותר של המערכה על חירותנו; צורה שכמעט אין משלה בתנועות החירות של עמים אחרים; ואם גם בתקופה האחרונה הפכה החזית הצבאית לחזיתנו העיקרית, הנה הוסיפה ההעפלה לתת את חלקה החשוב למערכה הכללית, בשטח העליה ובשטחים אחרים, כפי שארמוז עוד להלן. בידוע, ניסה משרד החוץ של בויין לתאר את ההעפלה כענין מלאכותי, מעשה ידיהם של קבוצת "ציונים קיצוניים", "חסרי מצפון", אין סילוף גדול מזה של חזיון ההעפלה ואין סימן מובהק יותר לסטטומו של בעל התפיסה הנ"ל, שלאחר כל הנסיון שנתנסה לא הבין כלשהו בחזיון שלפניו.

ההעפלה היתה תמיד, ביסודו של דבר, פרי המצוקה הלאומית, ההכרח הלאומי, הרצון הקיבוצי והנימוח הקיבוצי. פעילי ההעפלה (ברובם המכריע אנשי השכבה החלוצית שבארץ ואנשי הגנה) — לא היו כי אם דוחפים, מארגנים, ואם לדיק

"מילדים" (לפרקים מותר אולי להודות — מעכבים). המפעל עצמו נישא על גבי המונים, וברגעי מבחן רציניים נתגלה המפעל בכל גילויי הגבורה הקיבוצית, במובנה העמוק והכולל של המלה. כזה היה המעמד בלה-ספציה (בשביתת הרעב הממושכת של 1014 גבר ואשה); כזו היתה עמידתם של אנשי "יציאת אירופה תש"ז" בכל גלגוליהם; כזו היתה עמידתם של המוני המעפילים בקפריסין בשנות מעצרים; כזו היתה הנכונות שגילו המוני היהודים להוסיף ולהעפיל אחרי מעצרי המעפילים בארץ, אחרי "פטריה", אחרי הגרוש למאוריציוס, אחרי הגרושים לקפריסין ואחרי גרושם של אנשי "יציאת אירופה" להמבורג.

מפעל ההעפלה בתקופתו האחרונה, עם שהיה זה מפעל של המונים הפורצים ומבקשים הצלה, אורגן וכונן בחלקו המכריע ע"י כוחם המאוחד של אנשי המפעל החלוצי בארץ ושל אנשי ההגנה. זהו אולי מפעל ההצלה הגדול הראשון שאורגן ע"י ארץ-ישראל החדשה, החלוצית. זו הפעם הראשונה בתולדותינו יכלה ארץ-ישראל להושיט יד להצלה — ולו הצלה פורתה — לא היה מפעל של מפלגה או כיתה, בשם המפורש של ארץ-ישראל החלוצית המאוחדת ובשם המפורש של ההגנה — כיונו השליחים את זרמי "הבריחה" וההעפלה, וכוחם של השליחים בציבור המעפילים שאותו שירתו — עלה והתבצר במידה שנשארו נאמנים לאחדות מפעלם החלוצי וההגנתי.

שני דורות של ההגנה שיתפו פעולה במפעל ההעפלה: מצד אחד הדור הקשיש של מניחי יסודות ההגנה ואנשי היחידות הצבאיות במלחמת העולם השנייה, ומהצד השני הדור הצעיר של ההגנה, אנשי הפלמ"ח, הימאים והאלחוטאים, ושני דורות השלימו איש את רעהו בתוך המפעל החי. לא תמיד היתה הפעולה המשותפת קלה והרמונית, אך בסופו של דבר נתן כל דור את חלקו במפעל הכללי. הדור הצעיר של אנשי ההגנה, זה שנשא על כתפיו במידה מכרעת את עומס מלחמת חירותנו בשנה האחרונה, זה שהרבה לשלם את המחיר האחרון — הוא שנתגלה גם בכל יכולתו במפעל ההעפלה והבריחה, ולא רק ביכולתו "המקצועית", בכשרון התחבולה וההסתגלות, כי אם גם ב"כשרון" העיקרי להבין לרוח המעפילים שאותם שירת, להתמוג אתם למחנה אחד ולשרת אותם באהבה ואמונה. ואל נשכח, שבחלקו הגדול היה הדור הצעיר מילידי הארץ, שחסר להם בתחילת עבודתם גם

הגשר ההכרחי להמוני העולים — הגשר של ידיעת האידוש.

אך ערכו של המפעל נתגלה גם בכך שגרר צנף עשרות ומאות מבין הדור הצעיר בארצות המערב והארצות האנגלו-ספריות, מהם צעירים שהיו רחוקים מכל נגיעה לציונות. ספק רב אם מפעל אחר יכול היה לצרפם למחנה הציוני המגשים; אגב מפעל ההעפלה והבריחה נתקרבו ואח"כ נתנו את חלקם הרב במלחמת צבא ההגנה לישראל.

כברוב המפעלים ההיסטוריים, לא ידעו המתחילים במפעל ההעפלה את כל התכנים הגנוזים בו ואת כל האפשרויות הגלומות בתוכו. רק בתוך הפעולה עצמה צמחו כנפים למפעל ונוכחו לדעת העושים בו, שלא בשביל צדדי הם דורכים, כי אם סוללים הם — בכוח המעשה המהפכני — מסילה רחבה לעליה רבתי. לא עלה בדעתם של המתחילים, שיתכן להגיע בהעפלה לממדים שהגיעו ולאפשרויות שגילו, לתחבולות שלמדו לחבל, למכשולים שלמדו לגבור עליהם. רק בתוך הפעולה עצמה למדו העורשים, שלא להיותש לעולם בפני שום צירוף של מכשולים, וגם כשדומה שכלו כל הקצים ונסתתמו כל אפשרויות הפעולה, לא אחדול כי אם להוסיף ולפעול ולעמול ולחפור ולבקש דרכים, ואז יש אשר פתחי אפשרויות היו נפתחים לפרקים במקומות שלא פללו, ודברים "בלתי אפשריים" הפכו למציאות.

הממדים. ההתחלות היו צנועות ומצומצמות, כמעט מגוחכות, ועוררו בלב פיקחים ונבונים — גם בקרב התנועה הציונית — רק מנוד ראש ואולי רחמים למטורפים המשקיעים עצמם בענין שאין לו כל תכלית. ורק בתוך הפעולה התיי גילו העושים, שדוחפים הם קרור-רכבת הנתון על פסי הברזל של ההיסטוריה היהודית, וכי התכניות-החלומות על ממדי העפלה גדולים אינן רק ניתנות להגשמה, כי אם הן מחויבות להגשמה. הקטנות היו פתח הכרחי לגדולות, ורק הממדים הגדולים הם ששוו להעפלה את ערכה בעליה, בהצלה ובלחץ המדיני. רק הכמות הפכה לאיכות.

אמצעים. לפעולת המחתרת הזאת בממדים שעוד ידובר עליהם נדרשו סכומים עצומים. סבורני, שלא פחות משבעה מיליון לירות גויסו והושקעו במישרים במפעל ההעפלה החל מ"ולוס" ועד יסוד המדינה, ובכלל זה גם המפעלים שלא אורגנו על ידי "המוסד לעליה".

שנים רבות חלפו עד שהתנועה הציונית החליטה לקבל על עצמה במישרים את האחריות למפעל. את

האמצעים הדרושים גייסה ההעפלה מכל המקורות האפשריים. מאמצעי העולים-המעפילים עצמם, מאמצעי התנועות החלוציות בגולה, מאמצעי הסתדרות העובדים ומוסדותיה, מאמצעי מוסדות-העור של היהודים בגולה, מאמצעי ההסתדרויות הציוניות בגולה, מנדבנים יהודים וגם לא יהודים שהתעוררו לעזרת המפעל, ומאמצעי ההסתדרות הציונית העולמית.

רמזתי על המניעים ההיסטוריים היסודיים של ההעפלה. אנסה למנות את המניעים הבלתי אמצעיים. הם היו כמובן שונים בתקופות השונות.

א. בראשית ההעפלה ההמונית (1934) היה המניע הבלתי אמצעי — המחקק בתנועות החלוציות ההמוניות, בעיקר בפולין; התנועה, שמנתה עם ההסדרויות הנער החלוציות מאות אלפים, נחנקה במסגרת המצומצמת של העליה הליגאלית ונאלצה לבקש שבילי-עליה נוספים ופריצה בדרך ההעפלה.

ב. בימי גבור הרדיפות של היטלר לפני מלחמת העולם, היתה ההעפלה — דרך הצלה ומפלט, לפרט ולכלל.

ג. לאחר שנכנס לתקפו הספר הלבן (1939) הפכה ההעפלה, (נוסף לשאר תפקידיה), להיות אחת מדרכי מלחמתנו המדינית נגד משטר הדיכוי ובעד עצמאותנו אחת הדרכים המכוונות ביותר — המובנות ביותר לעם ולעולם, המוחצות ביותר, נחשאת דגל אי-הכניעה לשלטון המדכא.

ד. בימי מלחמת העולם הפכה ההעפלה לדרך העיקרית של ההצלה, לאחר שנצטמקו עד מאד אפשרויות העליה הליגאלית.

ה. עם תום המלחמה היתה ההעפלה לדרך העליה העיקרית, כמעט היחידה, וכך עד פתיחת שערי הארץ עם יסוד המדינה.

ו. בימים המרים של מלחמת השלטון בנו היתה ההעפלה אחד המנופים העיקריים להחזיק את הרוח הציונית במחנות-הנידחים באירופה וביהדות העולם, — אלמלא היא מי יודע אם לא היו נופלים ברוחם ומתפורים פיזור פסי והופכים לאבק-אדם מבחינה לאומית ואנושית. באותה התקופה השחורה היתה העפלה מחר זקת בתמידות את רוחו של הישוב במאבקו. ההיה להעפלה ערך גם מבחינת העליה? ההרבתה למעשה את מספר העולים? דין ודברים ארוך התנהל בענין זה בציבוריות ובעתונות הציונית

והיהודית. המספרים הבאים יענו את תשובתם
הברורה. אך כבר אמרתי לעיל, שאין זו רק שאלה
מספרית של כך וכך רבבות, שעלו בדרך ההעפלה
ואחרת לא היו מגיעים ארצה. ברור לגמרי, שאלמלא
לחץ-ההעפלה לא היו נפתחות לפנינו גם אותן האפ-
שרויות הליגאליות שנפתחו. ומי שיעין בתולדות
ההעפלה יראה זאת עין בעין.

ואשר לשלשון. לא היתה תפארתו במלחמתו
בהעפלה. בכל נפתולינו אתו נאלץ לסגת צעד אחר
צעד לאחר כל התקפה שניסה להתקיף. אולי לא
היה בכך משום נצחון להעפלה, אבל היה בכך משום
נסיגה מתמדת לשלטון ומפלה מעשית ומוסרית, לרוב
גיליה לעולם.

הנה הכריו הספר הלבן (מאי 1939) שבתום
75000 הסרטיפיקטים שהוקצבו ע"י הספר הלבן לא
יוסיפו יהודים לעלות אלא בהסכמתם של הערבים —
הממשלה נאלצה להתיר עליה של 1500 נפש לחודש
גם לאחר תום המכסה הנ"ל.

לגבי מגורשי מאוריציוס היתה תודעה מפורשת,
שאלה "ישולחו למושבה בריטית... ובסוף המלחמה
יוחלט להיכן ישלחו — — — אך אין בדעת הממשלה
שיבואו לארצנו" — — — וסופם של מגורשי
מאוריציוס, שלאחר סבל אין קץ וקרבות הגיעו
ארצה.

באוגוסט 1946 החליטה הממשלה להכות מכת-
מות את ההעפלה ע"י הגלאת המעפילים לקפריסין,
— והמעפילים לא חדלו להעפיל וקפריסין היתה
למחנה-מעבר לארץ.

ביולי 1947 נעשה ע"י בוין הנסיון המטורף
להחזיר את עולי "יציאת אירופה תש"ז" לחופי צרפת
ואח"כ, כשמאנו לרדת שם, הופנו לחוף המבורג.
אך גם המעשה הזה — האכזרי והאילי — לא הפסיק
את זרם ההעפלה שהוסיפה לזרום ובוין לא העיז
להזור על פרשת "יציאת אירופה תש"ז" — שהנחילה
לו מפלה פומבית וקלון.

דומני, כי לא אטעה אם אומר, שבמפעל ההעפלה
היתה כל מהלומה שניחתה עליו — הופכת שלב
להתקדמות נוספת.

ועכשיו נתונים מספרים אחדים (כל הנתונים
במספרים עגולים).

מימי "ואלוס" עד יסוד המדינה הלכו בדרך
ההעפלה ארצה כ-115.000 עולים מעפילים (כולל
אנשי מאוריציוס, עצורי קפריסין ואנשי "יציאת

אירופה" שגורשו להמבורג; אגב, דרך מחנות-
המעצר בקפריסין "עברו" כ-52.000 נפש), מהם:

עד פרוץ מלחמת העולם 1.9.1939 כ-10.000 נפש
בימי מלחמת העולם עד סיומה 5.5.45 כ-20.000 "
מסיום המלחמה עד יסוד המדינה 5.1948 כ-85.000 "
ובסה"כ 115.000 נפש

מכלל המעפילים נשלחו ע"י "המוסד לעליה"

כ-105.000 נפש
ע"י סוכנים פרטיים וארגונים רביוניוסיטיים 10.000 "
סה"כ 115.000 נפש

למעשה, חדלו הארגונים הרביוניוסיטיים והסוכ-
נים הפרטיים לשמש גורם בעל ערך בהעפלה החל
משנת 1942—1943. מאז ועד יסוד המדינה נשלחה
עליהם רק הספינה "בן-הבט" ולאחר יסוד המדינה
הספינה "אלטלנה".

הרוב המכריע של המעפילים העפיל:

מאירופה כ-106.300 נפש
מארצות המזרח כ-7.500 "
מצפון אפריקה כ-1.200 "

סה"כ כ-115.000 נפש

מספרים אלה מעידים מה מעט עשתה ההעפלה
עד עתה להצלת יהודי המזרח — עובדה התובעת
תיקון רציני ומהיר.

המעפילים האירופיים היו יוצאי הישובים היהוד-
דיים, כמעט של כל ארצות אירופה, והפליגו מנמלי:
רומניה, בולגריה, יוון, יוגוסלביה, איטליה, צרפת,
בלגיה, הולנד ושוודיה. מכלל המעפילים העפילו

בדרך היבשה רק אנשי ארצות המזרח כ-500 נפש
יתרם העפילו בדרך הים כ-107.500 "
סה"כ כ-115.000 נפש

קרוב ל-85.000 נפש מעפילים שלח "המוסד
לעליה" ב-96 כלי-שיט שלו.

עד פרוץ המלחמה העולמית 18 כלי שיט
בתקופת המלחמה 13 "
מתום המלחמה ועד יסוד המדינה 65 "
סה"כ 96 כלי שיט

למעשה, לקחו חבל במפעל זה מספר כלי שיט
רב יותר. כי נוהגים היו לצרף מעפילים של כמה
כלי-שיט בלב ים.

כלי השיט היו, כמובן, מגודל שונה. הכלי הקטן
ביותר של "המוסד לעליה" ("פוסדון") הביא לחופי

הארץ כ־65 מעפילים. כלי השיט הגדולים ביותר — "קבוץ גלויות" ו"עצמאות" נשאו למעלה מ־7500 מעפילים הכלי. בין כלי השיט שהושטו ע"י סוכנים פרטיים היו גם כלי שיט קטנים מ"פוסדון" הג"ל.

כמובן, אם נשוא את אשר נעשה בשטח ההעפלה למה שהיה נחוץ, ואולי הכרחי, לעשותו מבחינת ההשמדה — נגיע למסקנות נוגות; דל הוא הסיכום, ובכל אופן לא יהיה מקום לשביעות רצון. אך גם מה שנעשה — בוצע בתמצית מאמציהם של המוני המעפילים ואנשי ההעפלה מול מכשולים, שנראה היה לפרקים כי אין להתגבר עליהם; ואם גם אין בכך אפילו פחות מחצי נחמה — הרי נזכור שמחוז לערסה הישיר בעליה והצלה היה להעפלה גם ערך רציני בעידוד רוחם של המונים יהודיים בימי המצוקה וההשמדה האיומים ובשנות נפתולינו המדיניים והצבאיים עם השלטון הבריטי. וגם, בשמות אשר ניתנו לספינות המעפילים בלט הרצון לתת מבע לעמוקיה החיות של כל הלוחמים את מלחמת שיחרורנו בכל השטחים.

הפעולה המסועפת ביבשה ובים דרשה עבודת ארגון כבירה, גם הכנה ידיעית בשטח התחבורה הימית. מעטות, כמעט אפסיות, היו ידיעותיהם של אנשי ההעפלה בשטח הימי בתחילת עבודתם. אך בתוך העבודה עצמה למדו והשתלמו, ואגב הפעולה הימית המסועפת שנעשתה בתנאי מחתרת חמורים, דרבנו וקידמו את הימאות העברית, כפי שעוד יוזכר להלן.

אך ההעפלה לא זרמה רק בדרכים ה"קלאסיות". המוח היהודי לא חדל מחבל תחבולות כדי להערים על ההסגר הבריטי, וכשגבר ההסגר, עד שאי אפשר היה כמעט לפרצו באניות, סללה לה ההעפלה דרכים צדדיות, וכמה שבילים שראשיתם היתה "מצערה" נתגלו אח"כ גם בחשיבותם המספרית. כזאת היתה הדרך הקרויה "עליה ד'" (ע"ד); כ־8500 מעפילים חמקו בדרך הזאת ארצה ממש "מתחת לחוטם" של הבריטים, בשעה שאלה הסתערו על הספינות האומללות.

מפעל ההעפלה ניסה את כוחו בדרך האויר הקרויה "ע"כ" ("עלית-כנף"). רק שלושה משלוחי אויר הגיעו ארצה בשלום (שנים מאחת מארצות המזרח ואחד מארץ אירופית, כל אלה בשנת 1947). אין כל ספק, שאילו היה הכרח להמשיך בהעפלה, היתה גם דרך זו מביאה את פריה, אך כפי שעוד ייאמר להלן — גם הנסיון המעט הזה לא אבד לריק.

אויבים וידידים קטרגו חמורות על פעילי ההעפלה בגלל הסכנות שהם מטילים לתוכן את המוני המעפילים: סכנות הים, הכלים הרעועים והגדושים למעלה מן המותר, חוסר תנאים סניטריים באניות, סכנות ההתנגשויות בבריטים וכו' וכו'.

ואולם, אם נעשה כיום חשבון צדק, גיוכח לדעת, שלעומת ההשמדה שהושמדו אלה שלא העפילו, שחששו להעפיל, או לא הגיעו להעפלה, — הרי היו קרבנות ההעפלה מצומצמים למדי, גם אם היו קשים ומכאיבים מאד.

וקרה כאן — במידה עוד יותר מכרעת — בדומה למה שקרה במלחמת ההשמדה של היטלר נגדנו: אלה מבינינו שיצאו לקרב, לא רק שהרימו את קרנו בעיני עצמנו ובעיני העולם — כי אם גם האחוז שלהם שניצל למעשה הוא רב יותר.

זעירים מבחינת ממדיהם היו התחלות ההעפלה עד פרוץ מלחמת העולם, מעין גישושים ונסיונות. ודוקא ערב המלחמה נחרקו תכניות רציניות למדי להרחבת הזרם. המלחמה שמה קץ לרובן של התכניות האלה, ומפעל ההעפלה נאלץ לבקש דרכי פעולה חדשים בהתאם למסיבות המלחמה.

מסיום המלחמה ואילך הלך זרם ההעפלה הלך וגאה:

בשנת 1945	הלכו בדרך ההעפלה כ־4.400 נפש
" 1946 "	" " " " כ־23.000 "
" 1947 "	" " " " כ־44.100 "

ותכניות נוספות בממדים גדלים והולכים, נרקמו לקראת הבאות.

עם יסוד המדינה ופתיחת שערי הארץ הופנתה העליה לדרך רחבה וחדשה. לא עוד בהסתר כי אם בגלוי ולעין השמש יבואו נידחי ישראל מארבע כנפות הגולה, אל מולדתם המצפת לקבלם.

מפעל ההעפלה השיג את חצי מבוקשו: שערי הארץ נפתחו. גם תרם את חלקו, בצד דרכי המאבק האחרים, לפתיחת השערים וליסוד המדינה.

מאז אותו יום (אמצע מאי 1948) ועד אחד ביאנואר 1949 עלו ארצה כמאה אלף נפש, ואין זה מן הנמנע, כי בשנת 1949 יעלו כרבע מיליון נפש ואולי למעלה מזה — אם רק לא יתחוללו בעולם שינויים מדיניים קאטאסטרופאליים, או לא ניכשל כשלון חמור מבחינת התקנת השיכון לעולים וקליטתם הכלכלית.

ואולם לא רק בדרך בלתי אמצעית מילאה תנועת ההעפלה את שליחותה. היא לא רק סייעה לקשירת כמה וכמה קשרים מדיניים, מועילים ופוריים, במערב

אירופה ומזרח, אשר ספק אם היינו מגיעים אליהם בדרך אחרת. אגב הפעולה החיה היא גם דחפה קדימה כמה מפעלים בעלי ערך קיים.

א. ההעפלה היא שהניפה בתנופה רצינית את מפעל הימאות העברית קדימה. הנסיון וההעזה של אנשי ההעפלה, הימאים והאלחוטאים, לא אבדו לריק. נסיונות הימאות העברית המצומצמת, מים, הזוהרים, למודי-הכשלונות, קיבלו בבת אחת תנופה חדשה. מפעל ההעפלה הוא גם שהוריש את ציו — ובהן גם ספינות בעלות ערך — לצי המסחרי, לצי העלילה. עובדה היא, כי רובה של העלילה מוסיפה לזרם ארצה — עד היום — באניות שהורישת ההעפלה. ואניות העפלה מסוימות הן שהניחו, כידוע, גם יסוד לראשית ציינו המלחמתי.

ב. גם ההתחלות הועירות של העלילה באויר לא עלו בתוהו; הנסיון והקשרים שימשו לפיתוח קשרינו האוויריים — לתעבורת עולים ומשאות ולרכישת כלי-טיס.

ג. ואולם — וזאת רצוני להדגיש — אין לתאר את ביצוע מפעל הציוד של צבאנו בשנה הקריטית האחרונה (ציוד, שבו היינו תלויים לחיים ולמוות; כן: לחיים ולמוות!)

מבלי הנסיון, הקשרים, התחבולות, ואמצעי התחבורה השונים שהיו לרשותנו אך ורק כתולדה ממפעל ההעפלה בשנים האחרונות. עוד יבוא יום ויסופר בזאת וד"ל.

זאת בעבר.

וכלפי העתיד, אילו זכה מפעל ההעפלה, שהרות אשר הבריחה את המוני המעפילים ואת פעילי ההעפלה, רוחם הבלתי נרתעת של אנשים אשר אחת תחליטו לפרוץ דרכם לחירות ויהי מה — רוחו של דוד בקומו על גלית; אילו זכה, שהרוח הזאת — בטירתה — תוסיף לחיות בדור הצעיר בארץ — והיה זה אולי עיקר שכרו של המפעל.

באחד הכינוסים של פעילי ההעפלה והבריחה בגרמניה, שעה שסופרו פרטי הפרשה של "יציאת אירופה תש"ו", העיר אחד המסובים: "מי יודע? במשך מאות ואלפי שנים מספרים היהודים בליל הסדר של פסח ביציאת מצרים, ודורות על דורות התחנכו על שאיפת החירות הנגזרת בהגדה של פסח; — הן יתכן ויתכן שהדורות הבאים עוד יוסיפו לספר ולספר לבניהם ולבני-בניהם אחריהם ב"פרשת יציאת אירופה תש"ו".
אולי צדק המעיר.

אזכרה, בהמתים מלחמה

"חיל-הצבא שלנו מימות המלחמה נמס והלך לו, מבלי שיקום ויעלה, מתוכו חיל-צבא לימות השלום, כאותו פניפס פלאי העולה מתוך הלהבות בהן אוכל קודמו..."

"אוי לו לשלטון אשר אינו יודע, עם תום של מלחמה, להניח את התכניות ליצירת מערכת צבאית יעילה, המבוססת על קיום יהדות ומבני-צבא מאורגנים אשר יוכלו לצמוח, לבגור, להתגבש ולהבשיל עם כל חודש העובר עלינו".

ה. צ'רצ'יל, 1 בדצמבר 1947